

VTsYOM) / L. H. Vyzov // Zolotoy lev. – 2005. – # 61–62 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.zlev.ru/61_31.htm – Доступ: 15.03.2015.

²⁰ Brown, A. Seven Years That Changed the World: Perestroika in Perspective. – Oxford, 2007; Coleman F. The Decline and Fall of the Soviet Empire: Forty Years that Shook the World, from Stalin to Yeltsin. – New York, 1996; Kotkin S. Armageddon Averted: The Soviet Collapse, 1970–2000. – New York, 2001; Malia M. The Soviet Tragedy: A History of Socialism in Russia, 1917–1991. – New York, 1994.

²¹ Fyure F. Mynule odniyeyi ilyuziyi. Narys pro komunistychnu ideyu u KhKh stolitti / F. Fyure. – K., 2007. – S. 7.

²² Baran V. K. Ukrayina v umovakh systemnoyi kryzy (1946–1980-i rr.) / V. K. Baran, V. M. Danylenko. – K., 1999. (Ukrayina kriz' viky. – T. 13).

²³ Sohryn V. V. 1985–1995: realyy u utopyu novoy Rossyy / V. V. Sohryn // Otechestvennaya ystoryya. – 1995. – # 2. – S. 4.

²⁴ Bezborodov A. Perestroika y krakh SSSR. 1985–1993 / A. Bezborodov, N. Elyseeva, V. Shestakov. – SP, 2010. – S. 10.

²⁵ Kalytvyansky V. Y. Urok sovetskoho / V. Kalytvyansky. – Mytyshchy, 2012. – S. 92.

УДК 930(470=576)

© Назарій Христан
(Чернівці)

МІСТА УКРАЇНИ ТА ЇХ ЮВІЛЕЇ В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ДУМЦІ

У статті автор торкається проблеми «створення» відліку початку міст у радянський час. Основна увага зосереджується на ролі святкування міських ювілеїв, формуванні їх політичного та історичного тла. Конструювання «ювілейної біографії» простежено на прикладі Кам'янець-Подільського та Києва, історія яких є показовою з точки зору фальшивості дат.

Ключові слова: місто, ювілей, святкування, радянський період, Кам'янець-Подільський, Київ.

Н. Христан
(Черновці)

ГОРОДА УКРАИНЫ И ИХ ЮБИЛЕИ В СОВЕТСКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ МЫСЛИ

В статье автор затрагивает проблему «создания» отсчета начала городов в советское время. Основное внимание сосредоточено на роли празднования городских юбилеев, формировании их политического и исторического фона. Конструирование «юбилейной биографии» прослеживается на примере Каменец-Подольского и Киева, история которых является показательной с точки зрения ложности дат.

Ключевые слова: город, юбилей, празднование, советский период, Каменец-Подольский, Киев.

N. Khrystan
(Chernivtsi)

CITIES OF UKRAINE AND THEIR ANNIVERSARIES IN SOVIET HISTORICAL THOUGHT

In this article, the author addresses the issue of creating a reference beginning towns in the Soviet era. The focus is on the role of towns celebration anniversaries, the formation of their political and historical background. Construction of the «anniversaries biography» can be traced on the example of Kamenez-Podolsk and Kyiv, the history of which is indicative of the falsity of dates.

Research of the cities in Soviet time had a specific motives – celebrating anniversaries. Public celebration of cities anniversary in Soviet Union was began in 1947 with 800 year's anniversary of Moscow. This date was defined from the first chronicle mention about land with this name. Obviously, this solution about Moscow anniversary had right accept only Joseph Stalin.

One time, celebrating of 700 years of Lviv anniversary on the basis of chronicle mention for soviet authority was quite natural, because with this possible they could scientific confirm for 100 years older Moscow. Knowing about mechanism of functioning authority in Soviet Union, we can assume that this solution could accept Lviv Regional Committee of the Communist Party, but only with the permission of the Central Committee of the Communist Party. It was proclaimed the slogan of a significant historical role of the city in the heroic struggle of the Ukrainian people against foreign invaders, for social and national liberation. Also, the Soviet leadership wanted to show that Lviv was founded not by Poland kingdom – it was founded by prince of Rus'.

In 1976 local authorities initiated the celebration of the 200th anniversary of Dnipropetrovsk. This date was casued from report of governor Vladimir Chertkov to G. Potemkin about the place for creating the southern capital of the empire. This Strange argument was explained binding to another anniversary date – 70th anniversary of Leonid Brezhnev (in this city Secretary General was began his party career). This date has experienced Leonid Brezhnev and the Soviet Union. The city administration had been getting additional money from the Dnipropetrovsk anniversary celebration.

One of the most interesting and mystical anniversary date is celebrating of Kamenez-Podolsk (next KP) city anniversary. Research the city's founding date was event of regional scale. But later this event was got nationwide character. Founding date of KP became discussion theme in scientific literature of soviet and worldwide historiography. Researchers have tried various ways to extend the life of the city back centuries. Researchers have identified four main theories of the origin of the city: Lithuanian, Armenian, Dako-Roman, Old Rus'.

The basis of all theory has next argument: KP mentioned in Armenian sources in 1062. Despite the

contradictory problems of the city founding date, soviet historical science had one general concept. The Date of 1062 as the oldest mention of KP was gained official status in 1961 as main article in the sixth volume of first Ukrainian soviet encyclopedia. It was said that the city was first mentioned in Armenian chronicles. The public of city based on this date were celebrating city anniversary in 1962.

This hypothesis abandoned Y. Dashkevych. Scientist was investigating archival documents and concluded results that 1062 as the oldest written mention of Kamenetz was fake of Lviv Armenian XVI. Despite considerable criticism Armenian hypothesis was still alive for soviet people. In 1987 was celebrated 925 anniversary of KP. For understanding stability of «1062» as the first mention of KP we need to some single explanation about this problem. The solution for this problem can find in the political area, when we can observe the facts ignoring, superficiality and carelessness in interpreting sources which was helped create stamps and stereotypes. Clarification of these circumstances will help us to understanding the lack scientific criticism of this source, although it was the only way of establishing the reality of historical fact.

Kamenetz-Podolsk, of course, is not the only city with a rather confusing «Jubilee» biography. The most significant «anniversary game» was proved when setting the date of Kyiv. The idea to celebrate the anniversary of Kyiv had a long history. Considerable agitation was held in 1962 which associated with 1100 since the first mention of Kyiv. But the celebration did not take place because of the aggravation of the international situation. The important role which proclaimed by Soviet historians was struggle with normanism and associate with varangian Oleg. The forces of the party apparatus were designed to celebrate the anniversary up in 1982. Based on these circumstances, it was necessary scientific foundation for the new date. Creating of a new myth was made by P. Tolochko who repeatedly emphasized that their theories built under B. Rybakov. The emergence of Kyiv as the city was attributed to the V-VI centuries., referring to the appearance of the Slavs in the Middle Dnieper. As for the specific year of foundation – 482-th, it was distinguished to some extent by some occasion. This date was combined with other known chronicle date – 882. When Prince Oleg seized Kyiv and declared it «the mother of Russian cities».

The main initiator and organizer of the anniversary celebration Kyiv was the former head of the Kiev City Council Vladimir Zgurskiy (1979-1989). The official set a condition that the celebration of Kyiv should take place after the new anniversary celebration in Moscow. Some difficulties arose also from UNESCO. To Agreeing date of the Kyiv anniversary celebration, V. Zgurskiy had helped by representatives of the UN – A. Zlenko and Academician Boris Paton. All over the fact that Paton was advised to Zgurskiy to agree on a date in 1500.

It should be said that many of the speculations and turned around that date. Loud celebrations 1500 anniversary of Kyiv reflected and scientific substantiation in further work of P. Tolochko. Some attempts to unravel the possible motives of the initiators of the holiday made by O. Pritsak at that time a professor at Harvard University. Loud anniversary celebration was invented to prevent the consolidation of Ukrainian forces in connection with the millennium anniversary of Christianization of Ukraine. Accordingly, in 1982 was elected to divert Ukrainian people attention from the 50th anniversary celebration of Holodomor.

In our research we try to understanding how the frequent recourse to the historical past was due primarily with need to find appropriate legitimization of political actions, use history for political self-assertion. It is important to understand the mechanism of formation and implementation in mass public consciousness of primitive assessments, simplified or simply falsified views on certain historical events – in this case a finding of imaginary city anniversaries.

Keywords: *city, anniversary celebration, the Soviet period, Kamenetz-Podolsk, Kyiv.*

Радянська модель вивчення історії України характеризується збереженням її сумнівних традицій у сучасності. Конструювання минулого Радянського Союзу зосереджувало в собі значні організаційні та наукові ресурси. Замишлюючись над механізмом висвітлення минулого, варто зупинитись на конкретній проблемі – здавнювання дат виникнення міст України. Це явище містить ідеологічний і кон'юнктурний підтекст, що відкриває шляхи для політичних замовлень.

Помітним є факт негативного впливу на стан дослідження українських міст, який справили «формаційні» теорії радянських суспільних наук. Спрошені пояснювальні схеми настільки звужили методологічну базу наукового пошуку, що проблеми міста як цілісності надовго зникли з поля зору істориків. Створені класичні праці М. Вебера з проблем містознавства, якими закладалася нова філософія урбанізму, радянська наука відверто ігнорувала – не в останню чергу тому, що Вебер схилився до трактування соціальних відносин на радянському просторі як належних до «азіатського типу». Веберівська «розуміюча соціологія», яка відштовхувалася від пошуку повторюваних інституційних форм і моделей соціальної поведінки, як і запропонована ним універсальна макросоціологічна теорія раціоналізації, в СРСР, схоже, нікого не зацікавили.¹ А катаклізми буремного ХХ ст., коли спільноти науковців були роз'єднані як фрон-

тами й кордонами, так і майже неперехідними бар'єрами ідеологій, аж ніяк не сприяли розвитку наукової компаративістики, в тому числі й у сфері містознавчих студій. Упродовж майже півстоліття – з 20-х до 70-х рр. – містознавство в СРСР по суті не мало самостійного наукового статусу, існуючи у вигляді одного з напрямів історії архітектури та своєрідного додатка до політичної, соціально-економічної історії та історії культури. Його роль зводилася переважно до постачання ілюстрацій до поширених тез про «об'єктивні закономірності» розвитку суспільства, «ліквідацію істотних відмінностей між містом і селом» тощо. Втрачена була традиція публікації статистичних описів міст, започаткована ще у XVIII ст., досліджень стану народонаселення, промислових переписів тощо.

Дослідження міст у радянський час носили конкретні політичні мотиви – святкування ювілеїв. Помпезне загальнодержавне святкування круглих річниць міст було започатковано в СРСР у 1947 р.: 8 вересня того року відзначалось 800-річчя Москви, причому вибір року (але не дня) було обгрунтовано датою першої літописної згадки про місцевість з такою назвою. Цілком очевидно, що рішення про московський ювілей міг прийняти тільки Сталін, який тоді прагнув надати державній ідеології російсько-панславистську орієнтацію.²

Звичка відзначати «круглі» й не дуже круглі ювілеї міст в Україні укоренилася настільки, що питання про доцільність ювілейних кампаній, як правило, навіть не виникає. Так, уже впродовж двох століть історики Галичини вдаються до спроб здавнити Галич, доводячи, що місто виникло набагато раніше від першої згадки про нього в Київському літописі (1140 рік). Поселення на Крилоській горі існувало з IX століття, але воно не мало укріплення. Попри заперечення істориків, місцева влада відсвяткувала 1100-річчя Галича.³

Свого часу святкування 700-річчя Львова на підставі першої літописної згадки стало для радянської влади цілком природним, оскільки саме таким способом було обгрунтовано ювілей старшої на сто років Москви. Знаючи тодішні механізми функціонування влади, можна не сумніватися, що відповідне рішення мав прийняти Львівський обласний комітет Комуністичної партії лише з дозволу ЦК КПУ, який, у свою чергу, не міг діяти без згоди Відділу пропаганди ЦК КПРС. Ймовірно,

справа остаточно вирішувалася наприкінці 1955 р., коли збиралися для обгрунтування доцільності ювілею статистичні матеріали про розвиток у місті за роки радянської влади промисловості і зростання мережі закладів культури.⁴ 27 жовтня проведено ювілейну сесію обласної та міської рад, на якій прочитано привітання «трудящим Львова» від Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ. Було проголошено гасло про значну історичну роль Львова у героїчній боротьбі українського народу проти численних іноземних загарбників, за соціальне і національне визволення. Також одним із мотивів святкування виступало прагнення підкреслити, що Львів, який більшість поляків вважали своїм, був заснований не Польщею, а руським князем.⁵ Як показав Я. Ісаєвич, ювілейні публікації писалися в останню хвилину: «Нариси історії Львова», підготовані Інститутом суспільних наук АН УРСР, здано до набору 10 серпня 1956 р., а «підписано до друку» (тобто дозволено цензурою друкувати тираж) 15 жовтня. В цілому, ювілей проведено лише на рівні міста й області.⁶

1976 року місцева влада виступила з ініціативою святкування 200-річчя Дніпропетровська. Ця дата відсилала до рапорту губернатора В. Черткова на ім'я Г. Потьомкіна про вибір місця для побудови південної столиці імперії (до речі, на запропонованій тоді місцині місто так і не збудували). Настільки дивна аргументація пояснюється прив'язкою до іншого ювілею – 70-річчя Л. Брежнєва, від якого місто, де генсек починав партійну кар'єру, сподівалося особливих благ. Як не дивно, але ця дата пережила не тільки Брежнєва, а й Радянський Союз. Хоча дореволюційний Катеринослав відзначав своє 100-річчя 1887 року, від дати закладення Катериною II Преображенського собору.⁷

Одним із найзаплутаніших і найцікавіших з точки зору фальшивості «ювілейних дат» виступає Кам'янець-Подільський. Визначення дати заснування Кам'янця-Подільського (далі К-П) було заходом регіонального масштабу. Однак це не завадило йому у подальшому досягти загальноукраїнських розмірів. Виникнення К-П не раз ставало темою обговорень як у радянській, так і закордонній літературі.⁸ Але плідної наукової полеміки не вийшло. Дослідники намагались різними способами продовжити життя міста в глиб віків. Так, було зафіксовано чотири основні теорії походження міста, які умовно поділяли на:

литовську, вірменську, дако-римську, давньоруську.⁹ Усі теорії зводились до наступних аргументів: К-П було згадано у вірменських джерелах під 1062 р.; вірменська церква Благовіщення датована як найдавніша будівля у К-П, побудована в кінці XI ст.; грамота князя Юрія Коріатовича, яка підтверджувала існування Воскресінського монастиря біля К-П у домонгольський період; знахідки монет та кераміки XII-XIII ст., що є підтвердженням існування міста з розвинутою торгівлею; існування фортеці XII-XIII ст. Концепція дако-римського періоду в історії К-П не отримала під собою ніяких конкретних історичних реалій.

Незважаючи на дискусійність проблеми виникнення К-П, це не завадило радянській історичній науці виокремити одну концепцію. Дата «1062 рік» як найдавніша згадки про К-П, набула офіційного статусу 1961 р. в статті, уміщеній у шостому томі першого видання Української радянської енциклопедії. Було сказано, що місто вперше згадується у вірменських літописах.¹⁰ Пізніше 1062 рік було зафіксовано в путівнику «Кам'янець-Подільський» та у шостому томі «Радянської історичної енциклопедії».¹¹ Дата стала прийнятною і для Українського радянського енциклопедичного словника.¹² Згодом, проникла і в енциклопедії союзних республік.¹³ Саме базуючись на цій даті, у 1962 р. громадськість К-П відзначила 900-річний ювілей міста. Ювілей супроводжувався десятками публіцистичних, науково-популярних і власне наукових публікацій.¹⁴ Цю дату зміцнив своїм авторитетом відомий дослідник давньоруських міст, академік АН СРСР М. Тихомиров. Учений у жовтні 1962 р. відвідав Кам'янець-Подільський. 25 жовтня у місцевій газеті «Прапор Жовтня» з'явилася його стаття «Про початок Кам'яця-Подільського».¹⁵

Непринятною версія із 1062 роком виявилась для Я. Дашкевича. Вивчивши архівні документи цього періоду, дослідник довів, що 1062 р. як найдавніша писемна згадка про Кам'янець, є не що інше як фальсифікат львівських вірмен XVI ст. Грамоту вперше було використано у 1641 р., коли львівська вірменська громада подала у Варшаву до короля Владислава IV кілька давніх грамот, що гарантували вірменам в Україні ряд економічних привілеїв. Серед цих документів виявилася давня грамота про запрошення київським князем вірмен до себе. Королівська канцелярія визнала автентичність грамоти і здійснила її

переклад на латину.¹⁶ Про існування грамоти було відомо німецькому мандрівнику Ульриху фон Вердуму, який 1670 р. відвідав Львів і Кам'янець-Подільський.¹⁷ Починаючи з XVIII ст. грамота широко використовувалась у вірменській історіографії. Нею користувались вірменський історик С. Рошка та вірменський архієпископ Симонович як доказ походження вірменської шляхти в Україні.¹⁸ Крім того, сам текст грамоти немає жодної згадки про К-П чи інше українське місто.¹⁹ Ідентифікація князя Федора Дмитровича, від імені якого видано грамоту, у подальшому звелася до ототожнення останнього із Федором Любартовичем, який мав християнське ім'я Дмитро. Щоправда, це вже був кінець XIV ст., а не 1062 р.²⁰

Зважаючи на такий стан речей, показовим видається, що Радянська енциклопедія історії України, другий том якої вийшов 1970 р., відмовилась приймати вірменську версію. У статті, автором якої є архівіст І. Гарнага, виникнення К-П відносять до початку XII ст.²¹ Згодом версію підтримала «Історія міст і сіл Української РСР» у томі про Хмельницьку область.²² Схожої думки дотримувались І. Винокур та Є. Пламеницька. Однак автори вирішили зберегти свідчення про 1062 р. як першу згадку про К-П.²³ Згодом І. Винокур та Г. Хотюн знову зафіксували вірменську теорію у своєму путівнику.²⁴ Гіпотеза про 1062 р. проіснувала ще довше. У 1987 р. було відсвятковано 925-річчя К-П і присвячено випуск літературно-мистецького номера газети «Прапор Жовтня».²⁵ Враховуючи значну критику вірменського джерела, потребує окремого пояснення неабияка стійкість «1062 року», у якості першої згадки про К-П. Ігнорування фактів, поверховість і легковажність у тлумаченні джерел сприяли породженню штампів і стереотипів.

З'ясування причини створення фальшивої метрики К-П пропонуємо перенести на інше – політичне тло. Говорити про міфологізацію дати створення К-П як заходу всесоюзного значення буде неправильно. Однак певний соціальний фактор був присутній. Варто згадати, що у середині XX ст. вірменські грамоти знову стали предметом зацікавлення вчених, що, однак, сприяло їх антинауковій інтерпретації.²⁶ Так, у жовтні 1959 р. в Єревані проходила Перша наукова сесія, присвячена дослідженню історичних зв'язків між Вірменією та Україною. На засіданні було представ-

лено завідуючим Інституту історії АН Вірменської РСР В. Восканяном грамоту Федора Дмитровича 1062 р.²⁷ Незабаром грамота набула широкого поширення. Трактувалась як достовірне джерело для обґрунтування подальших історичних гіпотез та налагодження дружніх відносин між українцями та вірменами. Враховуючи такі обставини, стає зрозумілим, чому наукова критика джерела не була проведена на належному рівні, хоча це був єдиний шлях встановлення реальності історичного факту.

Кам'янець-Подільський, зрозуміло, не єдине місто із доволі заплутаною «ювілейною» біографією. Найбільш показово «ювілейна гра» проявила себе під час встановлення дати виникнення Києва. 1982 р. у багатолітній історії столиці нашої держави став знаковою подією, яка запам'яталась гучними святкуваннями стосовно 1500-річчя міста. На початок 80-их рр. ХХ ст. дата заснування Києва в середині першої чверті VI ст. була загальновідомою і загальноприйнятною у наукових колах. До 1982 р. ювілей столиці був штучно «підігнаний», чому сприяли особисті амбіції партійної «номенклатури».

Ідея відзначити ювілей Києва вперше з'явилась на сторінках журналу «Київська старовина» 1882 р., де пропонувалось імператорському двору відзначити 1000 років Києву і російській державності загалом. Основні аргументи виходили із 882 р. (літописний прихід Олега до Києва). Згодом пропозиція була відхилена, що пояснювалось святкуванням імперії у Новгороді 1000 років своєї державності. Тому невдовзі вийшла стаття історика І. Лінніченка з критикою дати 882 р. Він доводив, що Олег прибув до Києва 878 р. і пропонував відзначити 1010 р. Києву у 1888 р. разом із 900-річчям хрещення Русі. Річницю хрещення було відсвятковано, але ювілей міста не було затверджено, що дало новий поштовх для наукових досліджень.²⁸

Значного зацікавлення ідея ювілею столиці Русі набула аж через 80 років, зупинившись на відмітці 862 р. У 1961-1962 рр. світ побачили статті І. Самойлова та В. Петрова, де автори стверджували про 1100 р. з моменту першої літописної згадки про Київ.²⁹ Святкування знову не відбулося, причиною тому стало загострення міжнародної політичної ситуації СРСР. Крім того, ювілей 1100 р. від першої літописної згадки було пропущено. Також важливу роль відіграло «небажання» пов'язу-

вати події із варягом Олегом, адже радянських істориків спрямовували боротись із норманізмом як складовою західної ідеології.³⁰ Сили партійного апарату були спрямовані на святкування ювілею аж у 1982 р. Значно сприяв цьому провал плану побудови комунізму і майбутній ідейний застій, який потребував прогресу при його відсутності. Нова 1500-літня річниця цьому ідеально підходила. Крім того, як вдало підмітив С. Климовський, – бажання редакції «Київської старовини» іронічно здійснилось рівно через 100 років³¹. Виходячи з цих обставин, потрібно було науково обґрунтувати нову дату. Творцем нового міфу виступив П. Толочко, який неодноразово підкреслював, що свої теорії будує відповідно до досліджень Б. Рибаків. Виникнення Києва як міста відносили до V-VI ст., посиляючись на появу слов'ян у Середньому Подніпров'ї.³² Що стосується конкретного року заснування – 482-го, то він визначився певною мірою випадково. Його зіставили із іншою відомою літописною датою – 882 р., коли князь Олег захопив Київ і оголосив його «матір'ю міст руських».³³

Варто сказати, що велика кількість спекуляцій виникла і навколо цієї дати. Першим, хто виступив проти, став І. Шаскольський, який піддав сумніву всю теорію П. Толочка, що будувалась на знайденому ліпному посуді.³⁴ Період VI-VII ст. на пагорбах Києва представлений дуже погано. Проти тезиса Толочка, що Київ виник на стику трьох синхронних археологічних культур слов'ян: пеньківської, колочинської та київської, на його території присутня лише київська (не в історичному ядрі міста).³⁵ Як бачимо, археологія не дозволяє говорити про місто у VI-VII ст. (не кажучи про V ст.). Цей період характеризується наявністю 12 поселень зарубинецької культури на території Києва.³⁶ Письмові джерела основ для гіпотез теж не дають. Головним аргументом наявності поселення Замкової гори VI-VII ст. були фібули та браслети із дореволюційних колекцій Хойновського і Терещенка, що апріорі викликає питання їх автентичного місця знаходження.³⁷

Гучне святкування 1500-річчя Києва знайшло своє відображення та наукове обґрунтування і в подальшій діяльності П. Толочка.³⁸ Я. Дашкевич звинувачував очільника Інституту археології у відсутності наукового підходу, затьмареного збудженням святкування ювілею Києва у 1982 р.³⁹ У своїх публікаціях

П. Толочко активно проводив думку про те, що міські поселення на території Києва безперервно існували з кінця V – початку VI ст.⁴⁰ Виникнення міста спиралось на знайдену 1971 р. кам'яну піч і пов'язувалось із полянським князівством. Однак, коли матеріал, розкопаний на території Києва, зіставили із корчакською культурою, яка асоціюється із древянами, то з цього стало зрозуміло, що у розпорядженні дослідників не було жодних даних про входження території майбутнього Києва до території полянських володінь.⁴¹ Поляни виступали дуже пізнім племінним утворенням східних слов'ян, що сформувалося з населення, витісненого кочовиками з Поля, тобто із степу. Існування самого племені у цей час якщо і було можливим, то розташовувалось воно значно південніше.⁴² Тому поселення V-VI ст. на території Києва і центр полянського князівства – це зовсім різні поняття, між якими простежується хронологічна прогалина. За визначенням Я. Дашкевича, «полянський князь Кий» не міг мати жодних претензій на київські землі, адже вони не входили до складу полянських володінь.⁴³

Антинаукова метушня довкола вигаданого 1500-річчя столиці України повинна збагатитись ще одними спогадами, які доповнюють картину номенклатурної безконкурентності. Свого часу колишній очільник Київської міськради В. Згурський (1979-1989) назвав себе головним ініціатором та організатором святкування ювілею Києва. За його словами, він витратив 3 роки на переговори із Москвою. На той час київські археологи готові були обумовити 2700 р. Києву, але цьому перечив В. Гришин, член Політбюро ЦК КПРС і перший секретер Московського міськкому КПРС. Посадовець ставив умову, що святкування Києва повинно відбутись після нового святкування ювілею Москви. Певні труднощі виникли також і з ЮНЕСКО, де сумнівались у 2700 річчя Києву. Узгодити дату виникнення Києва Згурському допомагали представники України в ООН – А. Зленко та академік Б. Патон, подаючи це як власну ініціативу, викликану після морального підйому проведеної Олімпіади в Москві. Усе закінчилось тим, що Б. Патон порадив Згурському погодитись на дату 1500 р., бо в іншому випадку ЮНЕСКО її ще зменшить.⁴⁴

Певні спроби розгадати ймовірні мотиви ініціаторів свята зробив О. Прицак, на той час професор Гарвардського університету. На

думку історика, прославлення Києва придумано, щоб завадити консолідації українських сил у зв'язку з ювілеєм тисячоліття християнізації України. Відповідно, 1982 рік обрали, аби відвернути увагу українців від 50-річчя Голодомору. Сходознавець стверджував, що московська влада вирішила приписати ініціативу партійним органам УРСР. У випадку, якщо культурний світ виявить безпідставність київського ювілею, вся відповідальність ляже на плечі «недорозвинених» українських націоналістів партії.⁴⁵

Проведений аналіз показово свідчить, що ювілеї міст у радянський час обслуговували насамперед політичні цілі. Заснування міста можна зафіксувати лише на основі відповідного правового акта, який засвідчує початок проектування і будівельних робіт. У разі його відсутності варто говорити про утворення (виникнення) міста як тривалий процес. При визначенні його етапів допустимо орієнтуватись на археологічні дані і навіть на фольклор, але некоректно «вигадувати» якісь конкретні дати. Радянська історична наука цей процес свідомо упускала. Часте звернення до історичного минулого зумовлювалося насамперед потребою знайти легітимізацію відповідним політичним діям, використати історію для політичного самоутвердження. Свідома міфологізація фактів проводилась на соціальне замовлення. Ювілейні дати супроводжувалися додатковими асигнуваннями, нагородами, почесними званнями і т. п. У цій же площині лежить і суб'єктивне бажання за будь-яку ціну зробити наукове відкриття, тим більше якщо таке відкриття збігається із тими ж соціальними замовленнями. Радянська наука добровільно відкинула себе на декілька століть назад. Усе це сприяло формуванню і впровадженню у масову суспільну свідомість примітивних оцінок, спрощених або й просто сфальсифікованих поглядів на ті чи інші історичні події – у даному випадку констатації вигаданих ювілеїв міст.

¹ Veber M. Horod // Veber M. Yzbrannye proyzvedenyia. Moskva, 1990. – С. 309-381.

² Isaievych Ya. Yuvilei mist: Lviv, Kyiv i znovu Lviv // Problemy istorii Ukrainy: Fakty, sudzhennia, poshuky. K., 2007. – Vyp. 16. – Ch. 1. – С. 79-80.

³ Kotliar M. Kniazhyi dvir Halycha u KhII st. // Kyivska starovyna, 2006. – № 4. – С. 6.

⁴ Istorii Lvova v dokumentakh i materialakh / Vidp. red. M.V. Bryk. – K., 1986. – С. 268-274.

⁵ Istorii Lvova u trokh tomakh. – Lviv, 2006. – Т. 1. – С. 65-71.

- ⁶ Isaievych Ya. Yuvilei mist: Lviv, Kyiv i zнову Lviv // *Problemy istorii Ukrainy: Fakty, sudzhennia, poshuky*. K., 2007. – Vyp. 16. – Ch. 1. – С. 81.
- ⁷ Mytsyk Yu. Yak vynyklo nashe misto // Mytsyk Yu. Kozatskyi kraj: Narysy z istorii Dnipropetrovshchyny XV–XVIII st. – Dnipropetrovsk, 1997. – С. 128–153; Shvydko H. Poshuky istyny (Do pochatkovoï istorii m. Dnipropetrovska) // *Naddniprovska Ukraina: istorychni protsesy, podii, postati*. Dnipropetrovsk, 2001. – Vyp. 1. – С. 107–121.
- ⁸ Dimnik M. Kamenec // *Russia mediaevalis*. – München, 1979. – B. 4. – T. 1. – С. 25–35; Dashkevych Ya.R. Kamenets – eshchë raz // *Russia mediaevalis*. – München, 1984. – B. 5. – T. 1. – С. 7–19; Plamenytska Ye.M. Pochatkovi etapy budivnytstva Kamianets-Podilskoho zamku // *Materialy tretioï Podilskoi istoryko-kraieznavchoï konferentsii*. – Lviv, 1970. – С. 143; Humeniuk S.K. Do pytannia pro vynyknennia Kamiansia-Podilskoho // *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. – 1966. – № 1. – С. 136–137.
- ⁹ Rasshechupkin O.I., Trubchaninov S.V. Kamianets na Podilli. – Kamianets-Podilskyi, 2008. – С. 8–10.
- ¹⁰ *Ukrainska radianska entsyklopediia / Pid red. M. P. Bazhan*. – K., 1961. – С. 127.
- ¹¹ Kamianets-Podilskyi: Putivnyk. – Lviv, 1965. – С. 6; Khotiun H. N. Kamenets-Podilskyi // *Sovetskaia ystorycheskaia entsyklopediia*. – M., 1965. – T. 6. – С. 894–895.
- ¹² *Ukrainskyi radianskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. – K., 1967. – T. 2. – С. 32.
- ¹³ Kamenets-Podilskyi // *Enchyklopediia Sovetyke Moldoveniaske*. – Kyshyneu, 1972. – T. 3. – С. 177.
- ¹⁴ Aleksandra M.F., Vynokur I.S., Harnaha I.V., Kovalenko L.A., Lanevskyi V.P. Kamianets-Podilskyi // *Istoriia mist i sil Ukrainoi RSR. Khmelnytska oblast*. – K., 1971. – С. 297–323; Vynokur I. S., Khotiun H. M. Kamianets-Podilskyi derzhavnyi istoryko-arkhitekturnyi zapovidnyk. – Lviv, 1981. – 96 s.; Kyrychenko I. Kamiansiu-Podilskomu 900 rokiv // *Naukovo-informatsiyni biuleten Arkhivnoho upravlinnia URSSR*. – 1963. – № 1. – С. 100; Rostykus R. P. 900-letye horoda Kamensa-Podolskoho // *Voprosy ystoriy*. – M., 1963. – № 4. – С. 156–157.
- ¹⁵ Tykhomyrov M.M. Pro pochatok Kamiansia-Podilskoho / *Stenohramu zapysav Yukhym Alperin // Prapor Zhovtnia*. – 1962. – 25 zhovtnia. – С. 4.
- ¹⁶ Dashkevych Ya. R. Hramota Fedora Dmytrovycha 1062 r. (narys z ukrainskoi diplomatyky) // *Naukovo-informatsiyni biuleten Arkhivnoho upravlinnia URSSR*. – K., 1962. – № 4. – С. 18.
- ¹⁷ Tam samo. – С. 19–20.
- ¹⁸ Dashkevych Ya.R. Drevniaia Rus y Armeniia v obshchestvenno-polytycheskykh svyaziakh XI–XIII vv. *Ystochnyky y yssledovannia temy // Drevneishye hosudarstva na terytoryi SSSR. Materyaly y yssledovannia*. – Moskva, 1984. – С. 187.
- ¹⁹ Dashkevych Ya. R. Hramota Fedora Dmytrovycha 1062 r. (narys z ukrainskoi diplomatyky) // *Naukovo-informatsiyni biuleten Arkhivnoho upravlinnia URSSR*. – K., 1962. – № 4. – С. 19.
- ²⁰ Voitovych L.V. Kniazha doba: portrety elit. – Lviv, 2006. – С. 671.
- ²¹ Harnaha I. V. Kamianets-Podilskyi // *Radianska entsyklopediia istorii Ukrainy*. – T. 2. – K., 1970. – С. 301.
- ²² *Istoriia mist i sil Ukrainoi RSR. Khmelnytska oblast*. – K., 1971. – С. 297–298.
- ²³ Plamenytska Ye.M., Vynokur I.S. Kamianets-Podilskyi: *Istoryko-arkhitekturnyi narys*. – K., 1968. – С. 11–12.
- ²⁴ Vynokur I.S., Khotiun H.M. Kamianets-Podilskyi derzhavnyi istoryko-arkhitekturnyi zapovidnyk. – Lviv: Kamienar, 1981. – С. 7.
- ²⁵ Prapor Zhovtnia. – Kamianets-Podilskyi, 1987. – № 141–143. – 5 veresnia. – С. 1–12.
- ²⁶ Dashkevych Ya.R. Hramota Fedora Dmytrovycha 1062 r. (narys z ukrainskoi diplomatyky) // *Naukovo-informatsiyni biuleten Arkhivnoho upravlinnia URSSR*. – K., 1962. – № 4. – С. 20.
- ²⁷ Voskaniian V.K. Drevniaia Rus y Ukrainy // *Ystorycheskye svyazy y druzhba ukraynskoho y armianskoho narodov*. – Erevan, 1961. – С. 59–91.
- ²⁸ Berlynskyi M.F. *Istoriia mista Kyieva*. – K., 1991. – С. 26.
- ²⁹ Samoïlovskyi I. M. Koly vynyk Kyiv (Do 1100-rychchia pershoï litopysnoi zghadky pro Kyiv) // *Arkhivnyy Ukrainy: Naukovo-informatsiyni biuleten / Arkhivne upravlinnia URSSR*. – 1961. – № 4. – С. 19–23; Petrov V.P. Pro pershopochatky Kyieva: (Do 1100-rychchia pershoï litopys. zghadky pro Kyiv) // *Ukr. ist. zhurn.* – 1962. – № 3. – С. 14–21.
- ³⁰ Sakharov A.M. Normanskaia teoriia // *Sovetskaia Ystorycheskaia Entsyklopediia*. – M., 1967. – T. 10. – С. 349.
- ³¹ Klymovskyi S.Y. Hde, kohda y pochemu voznik Kyev. – K., 2013. – С. 38.
- ³² Karher M.K. K voprosu o Kyeve v VIII–IX vv. // *Kratkye soobshcheniia Ynstytuta ystoriy materyalnoi kulturny*. – M.-L., 1940. – Vyp. 6. – С.61–66.
- ³³ Borovskiy Ya. Pokhodzhennia Kyieva. *Istoriografichnyi narys*. – K. 1981. – С.99–104; Dashkevych Ya.R. Vynyknennia mist Ukrainy: mify ta realnist // *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. – K., 1992. – С. 10.
- ³⁴ Shaskolskyi Y.P. Kohda zhe voznik horod Kyev? // *Kultura srednevekovoï Rusy*. – Lenynhrad, 1974. – С. 70–72.
- ³⁵ Terpylovskiy R.V., Abashyna N.S. Pamiatnyky kyevskoï kulturny. (Svod arkhieolohycheskykh ystochnykov.) – K., 1992. – С. 102–103.
- ³⁶ Braichevskiy M.Iu. Kohda y kak voznik Kyev. – K., 1964. – С. 49.
- ³⁷ Yikh ohliad dyv.: Klymovskyi S.Y. Zamkovaia hora v Kyeve: piat tysiach let ystoriy. – K., 2005. – С. 36–37.
- ³⁸ Dyv.: Tolochko P.P. *Istorychna topohrafiia starodavnoho Kyieva*. – K., 1970. – С. 42–53; Tolochko P.P. *Drevnyi Kyev*. – K., 1976.
- ³⁹ Dashkevych Ya.R. *Retsenziia na Tolochko P.P. Drevnyi Kyev // Russia mediaevalis*. – München, 1987. – V. 6. – T. 1. – С. 257.
- ⁴⁰ Tolochko P.P. *Istorychna topohrafiia starodavnoho Kyieva*. – K., 1970. – С. 42–53; Yoho zh: *Drevnyi Kyev*. – K., 1976. – С. 67–68; Pro chas vynyknennia Kyieva // *Sloviano-ruski starozhytnosti*. – K., 1969. – С.115.
- ⁴¹ Tolochko P.P. *Drevnyi Kyev*. – K., 1983. – С. 25; Yoho zh: Новые археологические открытия в Кыеве // *Drevnerusskyi horod. / Materyaly Vsesoiuznoi arkhieolohycheskoi konferentsyy, posviashchennoi 1500-letiyu horoda Kyieva*. – K., 1984. – С. 131.
- ⁴² Terpylovskiy R.V., Abashyna N.S. Pamiatnyky kyevskoï kulturny. (Svod arkhieolohycheskykh ystochnykov.) – K., 1992. – С. 102–103; Klymovskyi S.Y. Zamkovaia hora v Kyeve: piat tysiach let ystoriy. – K., 2005. – С. 38.
- ⁴³ Dashkevych Ya.R. *Retsenziia na Tolochko P.P. Drevnyi Kyev // Russia mediaevalis*. – München, 1987. – V. 6. – T. 1. – С. 258.
- ⁴⁴ Saliy I.M. Oblychchia stolytsi v doliakh yii kerivnykiv. – K., 2008. – С. 171; Takozh dyv.: Yelchenko Yu. Partiina orhanizatsiia Kyieva v avanhardi borotby trudiashchykh mista za vykonannia rishen XXVI zizdu KPRS // *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. – 1982. – № 5. – С. 5–15.
- ⁴⁵ Pritsak O. Za kulisamy proholoshennia 1500-littia Kyieva. // *Suchasnist*. – 1981. – Veresen. – Ch.9 (249). – С.47.